

**ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – АҲОЛИ ТУРМУШ
ДАРАЖАСИНИ ОШИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ**

Юлдуз Пирназаровна Урунбаева

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти доценти, PhD;

Насиба Аблакуловна Хамдамова

*Самарқанд Ветеринария Медицинаси ва Чорвачилик Биотехнологияси
Университети ассистенти;*

Аннотация - Мақолада хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш орқали аҳоли турмуш даражасини оширишга таъсир этувчи омилларга алоҳида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: аҳоли турмуш даражаси, турмуш сифати, талаб, истеъмол, аҳоли жамғармаси, иш ҳақи, аҳоли даромадлари, бўш вақт.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2024 йил 29 январда Олий Мажлисга Мурожаатномасида 2023 йил ва кейинги йилларда иқтисодиёт соҳасида амалга ошириш зарур бўлган дастурий ва мақсадли вазифалар белгилаб берилди. Мурожаатномадаги биринчи қайд этилган вазифалардан бири, “2030 йилда макроиқтисодий барқарорликни таъминлаш ва инфляцияни жиловлаш – иқтисодий ислохотлар жараёнидаги бош вазифамиздир”, деб кўрсатгани бўлди. Ушбу вазифани бажариш учун хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришга тўғри келади. Мамлакат ялпи ички маҳсулот таркибида хизматларнинг улуши салмоқли даражага эга.

Адабиётлар шарҳи. Хизмат кўрсатиш деганда кўз олдимизга маълум бир шахснинг иккинчи бир шахс (давлат)га утказётган меҳнати тушунилади. Аммо уни назарий жиҳатдан таҳлил қилинса, бу ўзининг таърифига эга. Бу борада олимларимиз асарларига эътиборни қаратилса, улар турли қарашларга эга эканлигига гувоҳ бўласиз. Жумладан, Мухаммедов М.М. хизмат кўрсатишни қуйидагича изоҳлайди: “Хизмат кўрсатиш соҳаси аҳолининг соғлиғига, кайфиятига, меҳнатга муносабатига, ишчи-ходимларнинг меҳнат унумдорлигига, ўз ҳаётидан розилик даражаси ва хурсандлигига, умуман ишлаб чиқариш кучларининг ҳаёти ва тараққиётига бевосита ва сезиларли даражада таъсир кўрсатадиган соҳа” деб таъриф берганлар. Қ.Ж.Мирзаев хизмат кўрсатишга қуйидагича таъриф берганлар. Хизмат кўрсатиш дейилганда инсонларнинг ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш объектларида юзага келадиган истеъмол эҳтиёжи ва моддий-маънавий манфаатларини қондиришга қаратилган даромад олиб келувчи ҳаракати, фаолияти тушунилади.

Тадқиқот методологияси. Изланишларимиз натижасида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш асосида аҳоли турмуш даражасини ошириш, яъни, ҳар

қандай жамиятнинг энг бебаҳо ресурсларидан бири бўлган меҳнат ресурсларидан унумли фойдаланиш масалаларига алоҳида тўхталиб, келажакда ушбу соҳанинг ялпи ички маҳсулотдаги улушини янада ошириш бўйича илмий хулосалар ва таклифлар берилган. Тадқиқотни олиб бориш жараёнида абстракт фикрлаш, иқтисодий-статистик таҳлил каби усуллардан кенг фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Юқорида келтирилган таърифлар бир бирини тўлдирсада, инсоният тарихида хизмат кўрсатишнинг ривожланиш даврига назар ташласак, хизмат кўрсатиш кишилик жамияти пайдо бўлгандан бошлаб инсон кундалик фаолиятида узлуксиз тараққиётни таъминлаш, уни такомиллаштириш борасида доимий ҳаракатда, ижодда ва шу асосда барча эҳтиёжларини қондиришга эришиш мақсадида фойдаланиб келинган. Шунинг учун ҳам хизматни фалсафий категория сифатида қаралиб, унинг жараён эканлигини, жараённи эса ҳаракат деб билиб, оддий эмас, балки кишилик жамиятининг ривожланишига, равнақ топишига қаратилган ҳаракат деб қараш лозим. Шуларни инобатга олиб биз қуйидагича таъриф беришни лозим топдик. Хизмат кўрсатиш – бу аҳоли ҳар бир қатламнинг (эҳтиёж сезганда) моддий-маънавий эҳтиёжларини қондиришга қаратилган кўрсатилиши лозим бўлган фаолиятдир .

Инсон истеъмоли учун зарур бўлган ноз-неъматларнинг деярли ҳаммаси инсон меҳнати туфайли, унинг ақлу-заковати воситасида яратилади. Иқтисодиётда банд бўлганларнинг фаолияти, мақсад ва интилишлари жамият манфаатларига мос келган тақдирдагина, меҳнатга лаёқатли ҳар бир киши ижтимоий ишлаб чиқаришда фаол, самара билан, астойдил иштирок этгандагина, жамият олдида қўйилган ҳар қандай мураккаб вазифаларни ҳал этиш мумкин. “Олий таълим билан қамров даражасини ошириш, халқаро стандартлар асосида юқори малакали, креатив ва тизимли фикрлайдиган, мустақил қарор қабул қила оладиган кадрлар тайёрлаш, уларнинг интеллектуал қобилиятларини намоён этиши ва маънавий баркамол шахс сифатида шаклланиши учун зарур шарт-шароит яратиш, - деб таъкидлади Ш.М.Мирзиёев, - бу барчамизнинг муқаддас бурчимиздир” . Демак, аҳолининг меҳнатдаги фидоийлиги, фаоллиги мамлакат тараққиётининг бош омили ҳисобланади.

Табиийки, янги иқтисодий тартибот, бозор муносабатларига асосланган иқтисодий тизим ҳам ўзига хос камчилик ва нуқсонлардан бутунлай холи эмас. Бу хусусдаги илмий қарашлар иқтисодиёт соҳасидаги адабиётларда кенг эътироф этилган. Уларнинг тафсилотларига берилмасдан, тадқиқотимиз мавзудан келиб чиққан ҳолда, янги иқтисодий тизимнинг жамиятнинг барча аъзолари учун, унинг ҳаёт фаолияти ва меҳнатининг барқарорлигига маълум бир хавф-хатар, таҳдид соладиган ишсизлик омилини ҳам олиб келганлигини алоҳида таъкидлаш ўринли. Аҳоли турмуш даражасини оширишда хизмат кўрсатиш соҳасининг ўрни беқиёс. Бу соҳа айниқса, илк бор иш қидираётган ёшлар, меҳнат тажрибаси етарли бўлмаган, юқори малакага эга бўлмаган аҳоли

қатламлари учун ишга жойлашиш учун қулай. Ишлаб чиқариш соҳасида турли сабабларга кўра ишсиз қолганларнинг айнан хизмат кўрсатиш соҳасида фойдали иш билан банд бўлиш имконига эга эканлиги ишсизликнинг кундалик, амалий муаммоларини ҳал этишда эътиборга олиниши, қолаверса айнан шу имкониятдан унумли фойдаланиш лозим.

Ўзбекистон тараққиётининг ҳозирги босқичида хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш асосида аҳоли бандлигини ошириш, иқтисодиётнинг турли соҳа ва тармоқларида бандликдан олиндирилган даромадларни аҳоли даромадларининг асосий манбаига ҳамда унинг турмуш даражасини шакллантиришнинг муҳим омилига айлантириш имкониятларини ишлаб чиқишни талаб этади. Ушбу муаммонинг долзарблиги ва ўта муҳимлиги мамлакат тараққиётининг ҳозирги босқичида ишга лаёқатли аҳолини иш билан таъминлаш зарурияти, меҳнат бозорида талаб ва таклиф ўртасида номуносибликнинг сақланиб турганлиги билан белгиланади.

Меҳнатга лаёқатли ҳар бир кишининг ижтимоий ишлаб чиқаришда, турлитуман ноз-неъматлар яратишда фаол иштирок этишини тўла таъминлай олган, аҳоли фаоллигини оширишнинг самарали механизмларини яратиб, улардан иқтисодий юксалишнинг амалий вазифаларини ҳал этишда унумли фойдалана олган жамиятгина тараққиётга юз тутаяди, ўз халқининг фаровон ҳаёт кечиришига эришади.

Сўнгги йилларда эришилган муваффақиятлар иқтисодий ислохотларнинг ижтимоий йўналишларини кучайтириш имкониятини бермоқда, кишиларнинг турмуш даражасини яхшилаш, уларни иш билан таъминлаш, аҳолининг эҳтиёжманд қатламларини, айниқса, давлат тамонидан моддий кўмак кўрсатишга муҳтожларнинг сонини пасайтириш учун зарур бўлган чораларни излаб топишни тақозо этмоқда. Айниқса, хизмат кўрсатиш соҳаси иқтисодиётнинг ижтимоий йўналишига ўзининг ижобий таъсирини кўрсатиб, мамлакатимизда ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиётини шакллантиришнинг муҳим омилига айланиб боради.

Жамиятнинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётида содир бўлаётган ўзгаришлар орқали истеъмол таркиби тобора ўзгариб, ундаги моддий ноз-неъматлар истеъмолининг максималлашуви аста-секин киши мукаммаллашиши учун зарур бўлган истеъмол турларини кўпайтиришга замин яратиб бермоқда. Жамиятда бутунлай бошқача истеъмол тизими таркиб топмоқда, унинг таркибида ижтимоий, интеллектуал ва маданий истеъмолларнинг аҳамияти тобора кучайиб бормоқда, турмуш тарзини енгиллаштирадиган, уй хўжалигини олиб боришда вақтни тежайдиган, ўқиш, дам олиш, соғлиқни сақлаш, спорт, саёҳат ва хоказолар учун маҳсулот ва хизматларнинг яна ҳам юқори сифатлисига талаб кучаймоқда, яъни истеъмоли тизимида одамлар ҳаёт тарзини ва сифатини оширишга кўмак берувчи ўзгаришлар рўй бермоқда.

Ҳаракатлар стратегиясининг ижтимоий соҳани ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан, 2020 йил давомида саноатни (5440 та лойиҳа

131 мингта иш ўрни билан), қишлоқ хўжалигини (8430 лойиҳада 55,8 мингта иш ўрни билан) ва хизмат кўрсатишни (11 мингта лойиҳа 69,5 мингта иш ўрни билан) ривожлантириш назарда тутилган. Бундан ташқари меҳнат бозорида вазиятнинг мураккаблиги, ишсизлик даражаси юқори бўлган 34 та туманда 46,8 мингта янги иш ўрни, жумладан: хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасида - 8,7 мингта, 10 минг нафар битирувчиларга ўз тадбиркорлик фаолиятини бошлаши учун кредит маблағлари ажратилиши, аёллар тадбиркорлигини молиявий қўллаб-қувватланиши юқорида қайд этган фикрларимизнинг далилидир.

Ўзбекистон республикасининг узоқ муддатли ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг энг асосий мақсади – ижтимоий тенгсизликни пасайтириш ва бутун аҳоли турмуш даражасини узлуксиз кўтаришдан иборатдир.

Бозор муносабатлари қарор топиб борган сайин, маълум сабабларга кўра режали иқтисодиёт ҳал эта олмаган муаммолар, бинобарин, ресурслардан оқилона фойдаланиш муаммоси ҳам узил-кесил ўз ечимини топиб боради. Бундан ҳар қандай жамиятнинг энг бебаҳо ресурслари – меҳнат ресурслари истисно эмас. Ушбу ресурслардан унумли фойдаланиш моддий ишлаб чиқаришда банд бўлганлар сонининг кескин қисқаришига ва шу тариқа ишсизлар сафининг кенгайишига олиб келиши муқаррар. Бозор механизмлари ва уларнинг самарали амал қилиши туфайли моддий ишлаб чиқаришда банд бўлган аҳолининг нисбий қисқариши оқибатида юзага келган ишсизлик муаммоси бошқа бир соҳа ва тармоқларни ривожлантириш эвазига ҳал этилади. Ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти шароитида бундай соҳа барча номоддий соҳани, ҳусусан, аҳолига бепул ва пулли хизмат кўрсатиш тармоқлари (социал таъминот, социал суғурта, савдо, умумий овқатланиш, туризм, соғлиқни сақлаш, транспорт, алоқа ва бошқалар) мажмуидан иборат. Дунё мамлакатлари, айниқса, иқтисодиёти ривожланган Ғарб давлатлари тажрибаси ҳам хизмат кўрсатиш соҳасининг жамият ижтимоий-иқтисодий ҳаётида тутган ўрни ва роли юқори бўлиши лозимлигидан далолат беради. Инсон салоҳияти юқори даражада бўлган мамлакатларда 70 фоиз иш кучи хизмат кўрсатиш тармоқларида банд. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасида банд бўлганлар барча иш кучининг қарийб ярмини, яъни 49,6 фоизини ташкил этади.

Хулоса ва таклифлар. Хизмат кўрсатиш соҳасининг аҳоли турмуш даражасига таъсирини тадқиқ қилиш натижасида бир қанча хулосаларга келинди ва таклифлар ишлаб чиқилди.

Биринчидан, "хизмат кўрсатиш" иқтисодий терминига таъриф олимларимиз ўртасида турли қаралганлигини инобатга олиб, ушбу тушунчани назарий жиҳатдан тадқиқ қилган ҳолда, унинг таърифи такомиллаштирилди ва

қуйидагича ифодалаш тавсия қилинди: Хизмат кўрсатиш – бу аҳоли ҳар бир қатламининг (эҳтиёж сезганда) моддий-маънавий эҳтиёжларини қондиришга қаратилган кўрсатилиши лозим бўлган фаолиятдир.

Иккинчидан, ушбу соҳа (пандимия шароитида) илк бор иш қидираётган ёшлар, меҳнат тажрибаси етарли бўлмаган, юқори малакага эга бўлмаган аҳоли қатламлари учун ишга жойлашиш учун қулай. Ишлаб чиқариш соҳасида турли сабабларга кўра ишсиз қолганларнинг айнан хизмат кўрсатиш соҳасида фойдали иш билан банд бўлиш имконига эга эканлиги ишсизликнинг кундалик, амалий муаммоларини ҳал этишда эътиборга олинishi, қолаверса айнан шу имкониятдан унумли фойдаланиш мумкин.

Учинчидан, Жамиятда бутунлай бошқача истеъмол тизими таркиб топмоқда, унинг таркибида ижтимоий, интеллектуал ва маданий истеъмолларнинг аҳамияти тобора кучайиб бормоқда, турмуш тарзини енгиллаштирадиган, уй хўжалигини олиб боришда вақтни тежайдиган, ўқиш, дам олиш, соғлиқни сақлаш, спорт, саёҳат ва хоказолар учун маҳсулот ва хизматларнинг яна ҳам юқори сифатлисига талаб кучаймоқда, яъни истеъмоли тизимида одамлар ҳаёт тарзини ва сифатини оширишга кўмак берувчи ўзгаришлар рўй бермоқда.

Тўртинчидан, Инсон салоҳияти юқори даражада бўлган мамлакатларда 70 фоиз иш кучи хизмат кўрсатиш тармоқларида банд. Ҳозирги кунда Ўзбекистонда хизмат кўрсатиш соҳасида банд бўлганлар барча иш кучининг қарийб ярмини, яъни 49,6 фоизини ташкил этади.

Юқорида келтирилгани таҳлиллардан шундай хулоса қилиш мумкинки, хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантириш орқали нафақат мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига, балки аҳолининг ҳар бир табақасининг яшаш шароитининг яхшиланишига олиб келади.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Олий Мажлисга Мурожаатномаси. // “Халқ сўзи” газетаси. 2020 йил 25 январь. 19-сон. 1-4 бетлар.

2. Қ.Ж.Мирзаев. М.Қ Пардаев “Хизматлар соҳалар иқтисодиёти” "IQTISOD-MOLIYA" 2014. - 376 б. 149-б

3. Мухаммедов М. ва бошқалар “Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари”- С.: Зарафшон 2017.-299 б.

4. Урунбаева Ю. П. Хизмат кўрсатиш соҳаси ва аҳоли турмуш даражаси: ўзаро боғлиқлиги ва ривожланиш истиқболлари. Монография.Тошкент.: «ҲАН», 2013.- 156 б.

5. Khamdamova A.N., Salamov I., Nazarova M.Sh., Kazakova Z.S., Jonibekov F.B., Kudratov R.T., Ulmasova O.B., Xudayberdiyeva M. U “Faol tadbikorlar faoliyatida

kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari. " Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"-2024. – 362-369 6.

6. "Axborot mahsulotlari va xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarni o'rganish mexanizmlari." Ulmasova O.B., Xamdanova N.A. Journal of innovations in scientific and educational research. 2024. 7(2).